

Motion till riksdagen 2022/23:610

av **Nooshi Dadgostar m.fl. (V)**

Marknadsskolan

1 Innehållsförteckning

1	Innehållsförteckning.....	1
2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	Inledning	3
4	Stoppa marknadsskolan.....	4
4.1	Förstatliga skolan – statligt huvudansvar	5
4.2	Ett förändrat skolfinansieringssystem	6
4.3	Återinför skolpliktsavdraget.....	7
4.4	Skolvalet.....	8
4.5	Användandet av otillåtna urvals- eller antagningskrav	9
4.6	En konfessionsfri skola	9
4.7	Bättre studie- och yrkesvägledning	10
4.8	Inför en stopplag för utförsäljning av skolfastigheter	11
4.9	Offentlighetsprincipen ska gälla för alla skolor	12
4.10	Undantag från kravet på lärarlegitimation	12
4.11	Rätt till läromedel som håller en hög kvalitet	13
4.12	Praxis kring bedömning av svenska som andraspråk.....	13
5	Marknadiseringen av komvux.....	14
5.1	Kostnaden för läromedel	14
5.2	Distansstudier	15
6	Pedagogisk omsorg	15
7	Fritidshem med hög pedagogisk kvalitet	16

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag som innebär att det sätts stopp för vinstjakten och marknadsstyrningen i skolan, förskolan och den kommunala vuxenutbildningen och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen skyndsamt bör återkomma med förslag som innebär att endast icke vinstdrivande organisationsformer som ideella föreningar, stiftelser och kooperativ får bedriva fristående skolor, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en bred parlamentarisk utredning för att ta fram förslag om hur staten ska överta huvudansvaret för att garantera alla enheter inom skolväsendet likvärdiga förutsättningar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur skolpengssystemet kan ersättas med en finansieringsmodell som bättre gynnar alla skolor och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur skolpliktsavdraget kan återinföras för en mer rättvis fördelning av resurserna till skolan och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att upptagningsområdena bör baseras på att elever ska gå i en skola relativt nära hemmet men att man även bör ta hänsyn till eventuell boendesegregation och sträva efter en sammansättning av elever med olika bakgrund, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vid konkurrens om en plats bör platsen i första hand tilldelas en elev som bor inom samma upptagningsområde som skolan ligger i och att varje fall av särskilda önskemål ska beslutas av skolledningen i samråd med vårdnadshavare, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att möjligheten för fristående skolor att använda sig av kösystem vid antagning av elever bör tas bort och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att för att motverka användandet av otillåtna urvals- och antagningskrav bör regelverket utredas tillsammans med en översyn av huruvida Skolinspektionen har tillräckliga sanktionsmöjligheter mot skolorna, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur alla skolor kan bli konfessionsfria och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheterna att införa ett nyckeltal för studie- och yrkesvägledare vid varje skolenhet och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda införandet av en stopplag för utförsäljning av skolfastigheter och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag till lagstiftning som innebär att

offentlighetsprincipen införs i fristående skolor och tillkännager detta för regeringen.

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att undantagen som gäller för vissa privata skolverksamheter avseende kravet på lärarlegitimation tas bort, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med lagförslag baserade på Läromedelsutredningens förslag och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en utredning om svenska som andraspråk (SVA) i syfte att öka likvärdighet och jämlikhet i bedömningen av vilka som ska omfattas av ämnet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda om det kan ställas krav på att all utbildning som omfattas av skollagen ska tillhandahålla kurslitteratur kostnadsfritt och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda regelverken kring distansutbildningar inom vuxenutbildningen och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag som innebär att möjligheten att bedriva pedagogisk omsorg i bolagsform avskaffas och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Skolverket i uppdrag att ta fram rekommendationer för gruppernas storlek och personaltäthet i fritidshemmen och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

Förskolan och skolan ska vara jämlik, och alla barn och unga ska ges samma rätt till kunskap och utbildning. En skola som ger barn lika chanser är också kompensatorisk och förmår därmed att ge mer stöd till den som kommer från sämre förutsättningar. Under lång tid fanns det en vilja till detta. Politiska reformer lade grunden för skapandet av ett sammanhållet förskole- och skolsystem som byggde på tanken om jämlikhet och likvärdighet. Så är det inte längre. Alldeles för många barn går i dag miste om en bra skolgång. På kort sikt är det ett svek mot barn och elever, och på lång sikt ett misslyckande för samhället.

Sverige har ett extremt utbildningssystem. Som enda land i världen råder det här fri dragningsrätt på de skattemedel som ska gå till våra barns omsorg och utbildning. De pengar som du och jag betalar för barnens omsorg och skolgång går till ägare av privata koncerner och hamnar ofta i skatteparadis. Dessutom leder den marknadsanpassade skolan till betygsinflation, segregation och ökad ojämlikhet. Det privatiserings-experiment som marknadsskolan innebär har förstört möjligheterna för tusentals barn och försämrat arbetsvillkoren för de olika yrkesgrupperna i förskolan och skolan. Marknadsskolan är ett monumentalt misslyckande. Det tycker en majoritet av det svenska folket och stora delar av lärarkåren. Vänsterpartiet vill därför avskaffa marknadsskolan snarast. Barnens rätt till kunskap och utbildning kan inte vänta.

Vänsterpartiet vill satsa på hela utbildningssystemet. Från förskola till universitet och yrkeshögskola behöver kvaliteten och tillgängligheten öka. Det ska inte spela någon roll om du bor i ett miljonprogramsområde eller på landsbygden; rätten till likvärdig utbildning och bildning är grundläggande och det är politikens ansvar att säkerställa denna rättighet. Vi vill se fler lärare, tidigare insatser för barn som har det svårare i skolan och en förbättrad tillgång till lärande genom hela livet. Varje år är det nya elever som skickas igenom systemet utan tillräckliga kunskaper. För varenda en av dem är det en förlorad livschans.

4 Stoppa marknadsskolan

När experimentet med vinstdrivande privatskolor sattes i rullning så framhävdes de små skolorna. De som drevs av eldsjälar genom kooperativ och stiftelser. Redan då varnade Vänsterpartiet för att avregleringarna i stället skulle leda till ett vinstintresse för storbolag, något som missgynnar såväl kommunala skolor som de icke vinstdrivande friskolorna. Alla partier måste ta till sig den kritik som lärare, skolledare, forskare och internationella organ har framfört gällande framväxten av den svenska skolmarknaden.

Under mandatperioden 2014–2018 ställde vi ett ultimatum till den S-ledda regeringen för att inleda ett budgetsamarbete. Den gick ut på att regeringen Löfven skulle lägga fram förslag för att stoppa vinstintresset i välfärden. Efter hårda förhandlingar gjorde de det och kort därefter röstades förslaget ned av borgerligheten och SD. Så sent som den 27 november 2020 tog vi initiativ till ett införande av offentlighetsprincipen på samtliga skolor, men återigen blev det avslag av samma politiska höger som inte bara försvarar skolkoncernernas vinster utan också tycker att skolor, elever och personal ska behandlas som affärshemligheter.

En gång i tiden var svensk skola känd för att vara världens mest jämlika, precis som Sverige som nation var. Det fanns sannerligen problem även då, men skillnaden var att en jämlik och sammanhållen skola, där allas rätt till kunskap och bildning säkrades, sågs som en grundläggande demokratifråga. I takt med att klyftorna har ökat, marknads-experimenten i välfärden har gjort frammarsch och den demokratiska styrningen förvandlats till marknads- och resultatstyrning så har samhället förändrats. Elev blev ”kund”, skola blev ”marknad” och utbildning en ”vara”. Vänsterpartiet ställde inte upp på detta när det infördes och vi ställer inte upp på det i dag.

En förutsättning för ett riktigt bra skolsystem är att kvaliteten och behoven alltid ska komma i första rummet, inte möjligheten att berika sig på verksamheten. I skolan ska det finnas personal så att varje barn får det stöd hen behöver, något som inte får prioriteras ned för att ägare till skolkoncerner ska få större bankkonton i skatteparadis. För att nå dit behöver hela utbildningssystemet avkommersialiseras och förskolan och skolan befrias från marknadslogiken, vilket också en majoritet av det svenska folket anser.

Sverige är i dag det enda landet i världen som tillåter obegränsade vinster inom den privatägda utbildningssektorn. Lagstiftningen i andra länder är betydligt mindre generös mot privata bolag inom utbildningssektorn. I en del länder är visserligen alla bolagsformer tillåtna för de fristående skolorna men det finns ett krav på att alla offentliga medel ska komma eleverna till godo. Det finns inget annat land i världen där aktiebolag

och riskkapitalbolag kan göra vinster på att bedriva utbildningsverksamheter med offentliga medel.

Kommersialiseringen och marknadslogiken är huvudanledningarna till att skolan blir allt mindre likvärdig och jämlik. Vinstdrivande skolor etablerar sig där de har bäst marknadsutsikter. Dessutom har dessa skolor ett intresse av att driva upp elevernas betyg i förhoppning om att locka till sig fler elever, vilket leder till betygsinflation och ökad segregation. Offentligt drivna skolor är däremot skyldiga att erbjuda alla elever utbildning, även barn med särskilda behov och barn vars tidigare skolor har försatts i konkurs. Vinstintresset innebär också ett resursslöseri. Dels genom att vinster plockas ut från den skolpeng som egentligen är till för undervisningen – dessa vinster har ofta förts ut ur landet till skatteparadis – dels genom att de ökande skillnaderna mellan skolor har skapat ett stort behov av kontroll och granskning, vilket leder till ökade kostnader för kommuner och staten.

Vänsterpartiet anser att demokratiskt fattade beslut och behovsbedömning bör vara grunden för nyetablering av skolor, så att inte skattemedel slösas bort på överetablering. Skattemedel ska enbart kunna användas till den verksamhet som de är avsedda för, och det ska inte finnas incitament att bedriva verksamheten på något annat sätt eller med andra mål än alla elevers lika rätt till kunskap.

Regeringen bör återkomma med förslag som innebär att det sätts stopp för vinstjakten och marknadsstyrningen i skolan, förskolan och den kommunala vuxenutbildningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Men faktum är att enbart ett beslut om vinstförbud inte löser dagens problem. Skolkoncerner kan enkelt föra över pengar till andra bolag inom koncernen och de kan även se till att föra över stora belopp till andra närstående bolag utanför koncernen genom att fakturera för diverse tjänster.

Regeringen bör därför skyndsamt återkomma med förslag som innebär att endast icke vinstdrivande organisationsformer som ideella föreningar, stiftelser och kooperativ får driva fristående skolor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.1 Förstatliga skolan – statligt huvudansvar

Kombinationen av friskolereformen, det fria skolvalet och kommunaliseringen har fått katastrofala konsekvenser för både likvärdigheten och kvaliteten i den svenska skolan. De åtgärder som hittills vidtagits för att återupprätta kvalitet och likvärdighet är inte tillräckliga för att lösa denna problematik. För att möjliggöra återuppbyggandet av en jämlik skola behövs det en aktör, staten, som tar huvudansvaret för den svenska skolan. Kommunerna ska finnas kvar som en viktig aktör i samarbete med staten, men eftersom förutsättningarna och engagemanget för skolan varierar så mycket från kommun till kommun så är dagens kommunaliserade skola till skada för både enskilda elever och samhället. Att elever får en undervisning av högsta kvalitet – likvärdig över landet – är en angelägenhet för alla. Vilken skola en går i ska inte avgöra kvaliteten på ens utbildning. En likvärdig skola förutsätter en likvärdig ekonomi och ett statligt ekonomiskt ansvar är därmed centralt för att nå det. Likvärdiga förutsättningar innebär inte lika mycket pengar till alla skolor, utan att resurserna fördelas efter behov.

Lärarna är den viktigaste faktorn i skolan för att alla elever ska kunna prestera och utvecklas maximalt. Undervisningsuppdraget måste därför gå direkt från staten till

lärarprofessionen samtidigt som lärarprofessionen och skolforskningen måste ges större utrymme att påverka framtida skolreformer. De ska avgöra vilka konkreta insatser som ska göras för att nå målen medan staten reglerar förutsättningarna. Detsamma gäller för skolans ledning. Om staten övertar arbetsgivaransvaret underlättas också möjligheterna att bedriva en nationellt sammanhållen skolpolitik.

Det kommunala huvudmannaskapet med 290 olika sätt att styra skolan har skapat ett byråkratiskt system. Med en tydlig statlig finansiering och resursfördelning som utgår ifrån behoven kan de ekonomiska resurserna prioriteras och fördelas till de insatser som spelar störst roll för elevernas kunskapsutveckling. Med ett nationellt ansvarstagande kan den negativa trenden vändas och skolsystemet ges förutsättningar att bli likvärdigt. Vänsterpartiet anser att skolväsendets olika delar ska hänga ihop och därmed bör frågan om huvudmannaskap belysas när det gäller skolväsendets samtliga delar. Nyligen presenterades en utredning i form av ett besluts- och kunskapsunderlag kring förstatligande av skolan. Utredningen innehåller inga skarpa förslag eller förslag på författningsändringar, utan består i huvudsak av bedömningar.

Det bör därför tillsättas en bred parlamentarisk utredning för att ta fram förslag om hur staten ska överta huvudansvaret för att garantera alla enheter inom skolväsendet likvärdiga förutsättningar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2 Ett förändrat skolfinansieringssystem

Med en tydlig statlig finansiering och resursfördelning som utgår ifrån behoven kan de ekonomiska resurserna prioriteras och fördelas till de insatser som spelar störst roll för elevernas kunskapsutveckling. Det innebär att nuvarande system med skolpeng måste förändras.

Vänsterpartiet anser att nuvarande skolfinansieringssystem med skolpeng måste avskaffas för att öka likvärdigheten i skolan. Modellen där en viss summa pengar följer med varje elev skapar incitament för stora klasser. Kostnaderna för att bedriva undervisning är i stort sett desamma oavsett klassens storlek, vilket leder till att stora klasser går med överskott och mindre klasser med underskott. Med andra ord missgynnas skolor med hög lärartäthet och mindre klasser medan skolor med låg lärartäthet och stora klasser gynnas av dagens skolpengssystem. Skolor på landsbygd och skolor med elever med behov av mindre undervisningsgrupper är också förlorarna i detta system. Klasstorlek och lärartäthet har betydelse för elevers kunskapsinläring. Tydligast är det för elever som går de första åren i grundskolan samt för elever som inte får så mycket stöd i sina studier hemifrån. Med ett förändrat skolfinansieringssystem, nationellt ansvarstagande och en sammanhållen skola kan den negativa trenden vändas och skolsystemet ges förutsättningar att bli jämlikt. Ett alternativt system som skulle fungera bättre är att ha en fast ersättning per klass – klasspeng – och en särskild peng som fördelas utifrån elevernas individuella behov.

Regeringen bör utreda hur skolpengssystemet kan ersättas med en finansieringsmodell som bättre gynnar alla skolor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 Återinför skolpliktsavdraget

Sverige har förmodligen de mest generösa reglerna i världen för offentliga bidrag till privatskolor samtidigt som dessa skolor kan använda bidragen nästan som de vill. Så länge skolföretag tillåts att plocka ut vinster och har ett annat uppdrag än den offentligt ägda skolan så har vi förslag på hur ett rättvisare finansieringssystem kan se ut. Redan när det nuvarande systemet infördes höjdes kritiska röster som varnade för ökade kostnader, ökad segregering och minskad likvärdighet. Nu i efterhand visar forskning och statistik att dessa farhågor tyvärr har besannats.

Trots att det var uppenbart för de flesta redan 2008 att experimentet med marknadslösningar inom skolans värld för länge sedan hade gått överstyr införde den dåvarande regeringen ännu generösare villkor för privata skolor. I propositionen Offentliga bidrag på lika villkor (2008/09:171) fastslogs det att bidragen till fristående skolor skulle beräknas på samma grunder som kommunerna tillämpar vid fördelningen av resurser till den egna verksamheten.

Villkoren är inte lika för kommunala och privata skolor. Tidigare fanns det ett skolpliktsavdrag. Det innebar att kommunen kunde göra ett avdrag i skolpengen innan pengarna skickades till de fristående skolorna. En kommun har en skyldighet att erbjuda alla skolpliktiga elever utbildning och kan inte neka att ta emot en elev. Kommunen måste även garantera att alla barn som flyttar till kommunen har en skola att gå till samt att det finns en beredskap för att ta emot elever från friskolor som går i konkurs. De enskilda huvudmännen kan i stor utsträckning välja vilka elever som ska få gå i deras skolor.

De stora överskotten inom privatskolebranschen är en följd av att skolorna är oerhört kreativa när det gäller att minska sina kostnader. Ett vanligt sätt är att anställa obehöriga lärare, som får lägre lön än behöriga. Det sparas också in på den del av verksamheten som inte direkt kan hänföras till undervisningen. Mycket står i strid med intentionerna i skolans styrdokument, men eftersom regelverket ofta är otydligt formulerat finns det inga möjligheter att beivra ens de mest uppenbara övertramp.

Tankesmedjan Balans beskriver detta i granskningen Den orättvisa skolpengen med följande ord:

Den svenska skolpengen – med samma grundpeng för fristående skolor som för kommunala skolor – har blivit en kassako för dem som köpt avknoppade förskolor och skolor från kommunerna och sedan sålt vidare till skolkoncerner. Varje nytt verksamhetsår fortsätter de avknoppade förskolorna och skolorna att generera vinst till aktieägare i de koncerner som numer äger verksamheterna.

Multinationella välfärdskoncerner och börsnoterade aktiebolag utnyttjar den orättvisa svenska skolpengen för att öka sina vinster. Priset betalas av barn, elever och medarbetare i kommunala förskolor och skolor eftersom dessa får en mindre grundpeng relativt det ökade ansvar som kommunen har.

Nätverket för en likvärdig skola går i sin rapport Förändring av resursfördelning för ökad likvärdighet i grundskolan igenom frågan grundligt och konstaterar att minst 20 procent av kommunens skolkostnad bör avräknas före beräkning av skolpeng för fristående skolor.

Frågan har även utretts av Björn Åstrand i samband med utredningen En mer likvärdig skola – minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning (SOU 2020:28). Även där konstateras det att de privata skolorna inte ska få lika mycket resurser som de offentligt ägda skolorna.

De privata skolorna har inte samma skyldigheter, syften eller ambitioner som de kommunala skolorna och har därför inte samma kostnader. De privata skolorna blir alltså överkompenserade ekonomiskt medan den kommunala verksamheten tvingas att skära ned. Därför bör regeringen utreda hur skolpliktsavdraget kan återinföras för en mer rättvis fördelning av resurserna till skolan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.4 Skolvalet

All forskning indikerar att betydelsen av elevers sociala bakgrund, klasstillhörighet och etniska bakgrund för skolresultaten ökar. Det s.k. ”fria skolvalet” i grundskolan har bidragit till att elever vars föräldrar har större studievana samlas i skolor där det finns många andra studiemotiverade elever. Föräldrars utbildningsbakgrund spelar allt större roll för hur väl barnen utvecklas under sin skolgång. Konsekvensen av detta har bl.a. blivit en ökande skolsegregation.

Enligt 1 kap. 9 § skollagen ska utbildningen inom skolväsendet vara likvärdig inom varje skolform och inom fritidshemmet oavsett var i landet den anordnas. En likvärdig skola betyder att alla elever ska ha lika tillgång till utbildning och lika kvalitet på utbildningen och att skolan ska kompensera för elevers olika förutsättningar. Med andra ord ska alla elever ges möjlighet till goda studieresultat oavsett bakgrund och vilken skola de går i. Men enligt flera rapporter från bl.a. Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD), som släpper Pissrapporterna, har kunskaps- skillnaderna mellan de svenska skolorna ökat drastiskt. I den rapport som släpptes den 6 december 2016 pekades det fria skolvalet ut som en av de största bidragande faktorerna och under 2019 pekade OECD:s utbildningschef Andreas Schleicher på skolvalsystemet som en av faktorerna bakom försämringen av svensk skola. Marknadsskolan i sin helhet kritiserades kraftigt.

Även Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) har konstaterat att skillnaderna mellan resultaten på olika skolor ökar och att detta till stor del beror på att elever sorteras på olika skolor.

Den svenska skolan är inte i kris, men det är den svenska skolpolitiken. Skolpolitiken måste ha alla elevers rätt till likvärdig och högkvalitativ kunskap som tydlig utgångspunkt, inte bara på pappret utan också i praktiken. Men skolvalet leder åt helt fel håll. Att skolan ska vara en plats där elever med olika bakgrund och erfarenheter kan mötas blir alltmer avlägset. Vänsterpartiet anser att alla barn oavsett bostadsort, klassbakgrund och etnisk bakgrund ska garanteras en bra skola i stället för dagens segregeringande skolvalssystem.

Dagens system med ett fritt skolval i grundskolan måste därför avskaffas och ett nytt system med visionen om allas likvärdiga rätt till kunskap tas fram. Genom ett omvänt perspektiv på skolplaceringar och genom att de fristående skolornas möjligheter att använda sig av segregeringande antagningsregler tas bort, kan en modell som leder till mer likvärdiga förutsättningar för skolor och elever skapas.

För att skapa bättre förutsättningar för likvärdig undervisning och ett effektivt utnyttjande av skolans resurser bör skolplaceringar i grundskolan utgå från upptagningsområden där en elev i första hand får en plats på en kommunal skola. Upptagningsområdena bör baseras på att elever ska gå i en skola relativt nära hemmet men bör även

ta hänsyn till eventuell boendesegregation och sträva efter en sammansättning av elever med olika bakgrund. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Efter att en skolplacering meddelats bör det dock även ges möjlighet för föräldrar och elever att komma med alternativa önskemål. Ett sådant önskemål ska motiveras särskilt. Skäl för en annan placering kan t.ex. vara sociala skäl eller att en elev har en funktionsnedsättning och kan få bättre stöd vid en viss skola. Vid konkurrens om en plats bör platsen i första hand tilldelas en elev som bor inom samma upptagningsområde som skolan ligger i. Varje fall av särskilda önskemål ska beslutas av skolledningen i samråd med vårdnadshavare. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

För att skolvalets segregeringseffekter ska upphöra måste de antagningsregler som gäller för fristående skolor förändras. Framför allt är det den flitigt använda möjligheten att använda köer som antagningskriterium som har stora segregeringseffekter. I många fall kan flera års kötid krävas för antagning, något som är till fördel för elever som kommer från socioekonomiskt starkare hem. Elever födda i Sverige får dessutom en fördel gentemot utlandsfödda elever. Trots Skolkommisionens konstaterande av det fria skolvalets negativa effekter vill en majoritet av riksdagens partier fortsätta att experimentera med skolans elever. Idén går ut på att tvinga alla föräldrar att göra ett skolval, vilket enligt Vänsterpartiets mening skulle bidra till ytterligare segregation och klyftor.

Möjligheten för fristående skolor att använda sig av kösystem vid antagning av elever bör tas bort. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.5 Användandet av otillåtna urvals- eller antagningskrav

I en rapport från 2021 har Skolinspektionen konstaterat brister i arbetet med mottagande och urval av elever i fristående skolor. Huvuddelen av de brister som har konstaterats avser skolornas arbete med urval. Ofta handlar det om att skolorna i praktiken använder fler urvalsgrunder än de har informerat om vid ansökan. Vid fler än hälften av de undersökta skolorna används ansökningsformulär som efterfrågar mer information än vad som behövs för att besluta om mottagande och urval. Vanligt förekommande är att skolorna efterfrågar om eleven har ett annat modersmål än svenska samt kontaktuppgifter till nuvarande skola och lärare. Skolinspektionen tar även upp att det förekommer frågor om varför den sökande är intresserad av en plats på skolan samt frågor om tidigare specialpedagogiska insatser och behov av stöd. Vänsterpartiet instämmer i kritiken, och det är allvarligt att skolorna har tillgång till uppgifter som på ett otillåtet sätt skulle kunna användas som underlag för beslut om vilka elever som ska erbjudas plats. För att motverka användandet av otillåtna urvals- och antagningskrav bör regelverket utredas tillsammans med en översyn av huruvida Skolinspektionen har tillräckliga sanktionsmöjligheter mot skolorna. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.6 En konfessionsfri skola

När den svenska skolan byggdes upp fanns det en bred politisk enighet kring detta. På senare år har enigheten utmanats. Införandet av fristående skolor, såväl vinstdrivande som på konfessionell grund, har bidragit till att elever med olika bakgrund i allt mindre

utsträckning möts i en gemensam skola. De borgerliga partierna och Sverigedemokraterna har dessutom röstat för att införa konfessionella inslag i den offentligt drivna skolan. Det förstärker den segregation och de skillnader som redan finns i samhället.

Vänsterpartiet anser att den främsta valfriheten inte består i ett val av skola som innebär möjligheten att välja bort mötet med elever med en annan bakgrund. Den främsta valfriheten består i stället i de ökade möjligheter till olika livsval som elever med en gemensam grundutbildning kan få efter genomgången utbildning.

I valfriheten ingår att varje individ själv har rätt att välja livsåskådning och utöva den. Religiös eller annan ideologisk påverkan ska därför inte förekomma i skolan oavsett om det handlar om obligatoriska eller frivilliga inslag i utbildningen. Det bör därför utredas hur alla skolor kan bli konfessionsfria. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.7 Bättre studie- och yrkesvägledning

Studie- och yrkesvägledning är ofta sådant som privatägda skolor sparar in på i jakten på vinst. Läsåret 2021/22 gick det betydligt fler elever per studie- och yrkesvägledare i friskolornas högstudier än i kommunala högstudier. Marknadsskolan fungerar så. Det är svårare att spara in på lokaler och lärare eftersom det skulle märkas tydligare. I stället är det skolsköterskan, skolbibliotekarien och studie- och yrkesvägledaren som försvinner till förmån för vinst till skolornas ägare. Det är en av många anledningar till att Vänsterpartiet driver kravet på vinstbegränsningar i välfärden och ett stopp för marknadsskolan.

I Sverige har vi en arbetsmarknad som inom många områden är uppdelad efter kön, där kvinnor jobbar med vissa saker och män med andra. Det syns exempelvis genom kvinnodominansen i skolan och vården och mansdominansen inom byggsektorn. Men faktum är att denna uppdelning startar redan vid valet av gymnasieutbildning. Det är betydligt fler flickor som väljer att studera på samhällsvetenskapsprogrammet och vård- och omsorgsprogrammet medan pojkarna dominerar på teknikprogrammet och fordons- och transportprogrammet.

En grupp forskare vid institutionen för psykologi vid Lunds universitet har tittat på varför det ser ut som det gör i Sverige och de kunde framför allt konstatera att flickorna hade sämre självförtroende angående sina förmågor och sin tekniska kompetens, vilket påverkade deras studieval. Pojkarna hade inga problem med självförtroendet men var mer drivna av statusen på sitt framtida yrke. Sammantaget visade också undersökningen att elever av sociala skäl väljer bort utbildningar som traditionellt domineras av det motsatta könet. Detta visar på att det finns mycket att göra när det kommer till jämställdhet i den svenska skolan.

För Vänsterpartiet som ett feministiskt parti är det viktigt att alla elever får möjlighet att leva upp till sin fulla potential, oavsett kön. Därför måste alla elever få möjlighet att göra välinformerade val till gymnasiet. Eleverna behöver få tid och möjlighet att möta kompetenta studievägledare som kan få eleverna att tänka i nya banor.

För Vänsterpartiet är det viktigt att se samhällsnyttan med studie- och yrkesvägledning, inte bara för eleverna själva. I de branscher som har störst obalans mellan könen råder det också brist på arbetskraft.

Bristerna i studie- och yrkesvägledningen får i dag direkta konsekvenser för möjligheten att rekrytera ny personal till arbetsmarknaden, vilket har uppmärksammats av både Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och Västsvenska Handelskammaren.

Regeringen bör utreda möjligheterna att införa ett nyckeltal för studie- och yrkesvägledare vid varje skolenhet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.8 Inför en stopplag för utförsäljning av skolfastigheter

I dag skyddar grundlagen den privata äganderätten, men det saknas ett skydd för det vi äger tillsammans. Vänsterpartiet anser att den gemensamma äganderätten behöver förstärkas och vi vill därför införa ett grundlagsskydd för gemensam egendom. Skyddet ska gälla på såväl statlig som regional och kommunal nivå. Läs vidare om våra förslag på detta område i motionen Grundlagsskydd för vår gemensamma egendom. I denna motion fokuserar vi specifikt på skolfastigheter.

Inom fastighetsbranschen har det på senare år vuxit fram en marknad för s.k. samhällsfastigheter, dvs. att privata fastighetsägare tar över fler och fler lokaler som behövs för att bedriva den offentliga sektorns verksamheter, såsom skolan. Även om det inte är ett nytt fenomen har det blivit mer omfattande och mångfacetterat än det tidigare varit. I Stockholm har t.ex. den grönbå majoriteten sålt ut fler än 30 skol- och idrottsfastigheter sedan valet 2018.

Den borgerliga idén om att kommunen inte ska äga och förvalta sina egna skollokaler innebär dels en osäkerhet och svårighet att planera och dels en förlustaffär, rent ekonomiskt. Det kommunalägda kreditmarknadsbolaget Kommuninvest menar att det i ett långsiktigt perspektiv finns tydliga ekonomiska motiv för kommuner att själva äga lokalerna där verksamheten bedrivs. Att sälja befintliga skolfastigheter kommer med andra ord att bli en dyr affär.

Det är tydligt att välfärdsbolag och fastighetsbolag hittat ett nytt segment för att göra vinst på våra skolor och det kan i framtiden bli ännu viktigare för bolagen. Ett vinstförbud i skolan skulle kunna leda till att bolagen i en snabbare takt flyttar fokus till skollokaler och fastigheter. Vid ett vinstförbud kan de i stället för genom vanliga vinstuttag försöka ta ut medel via höga hyror till fastighetsbolag som de själva äger. Ett vinstförbud behöver hantera även det, men för att säkra upp så mycket som möjligt är det angeläget att snabbt stoppa samtliga utförsäljningar av kommunala skolfastigheter.

Vi menar att det finns goda skäl att införa en stopplag för utförsäljning av skolfastigheter. Det inkluderar även t.ex. idrottshallar som används i verksamheten. Det kan naturligtvis finnas tillfällen då det är motiverat att sälja lokaler, t.ex. vid ett sviktande elevunderlag och nedläggning av en kommunal skola. Det bör därför finnas möjlighet att söka undantag från länsstyrelsen som kan bevilja ett sådant. Utgångspunkten ska dock vara att kommunerna fortsätter att äga och förvalta de lokaler man har i dag där det bedrivs skolverksamhet.

Regeringen bör utreda införandet av en stopplag för utförsäljning av skolfastigheter. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.9 Offentlighetsprincipen ska gälla för alla skolor

Offentlighetsprincipen gäller inte för skolverksamhet som bedrivs av enskilda huvudmän. I betänkandet av Utredningen om en mer likvärdig skola (SOU 2020:28) föreslås att uppgifter om samtliga skolenheters förutsättningar, verksamhet och resultat ska finnas tillgängliga. Det handlar om att skapa förutsättningar för ett välfungerande skolsystem ur såväl ett samhällsmedborgarperspektiv som ett styrningsperspektiv.

2020 fattade Skolverket beslut om att inte längre publicera enskilda skolors resultat, antal elever per lärare, föräldrarnas utbildningsbakgrund, lärarbehörighet och liknade uppgifter. Men även registret över vilka skolor som finns i Sverige hemligstämplades. Bakgrunden var ett beslut av Statistiska centralbyrån och en lagakraftvunnen dom i kammarrätten där privatägda skolors uppgifter ansågs vara affärshemligheter. Att uppgifter om hur en skola drivs – och att den ens finns – betraktas som affärshemligheter innebär att det i praktiken är omöjligt för föräldrar och elever att göra välgrundade val. Men också att granska hur privatägda skolor drivs. Det utgör inte en bra grund för ett seriöst skolväsende.

Att Idéburna friskolors riksförbund menar att offentlighetsprincipen bör gälla alla skolor visar att det framför allt är de vinstdrivande skolorna som tjänar på att hålla viktiga uppgifter hemliga. Statistik som rör elever och lärare ska inte betraktas som affärshemligheter. Offentlighetsprincipen är central i en demokrati och bör omfatta alla skolor. Det finns dessutom skäl att tro att ett införande av ett vinstförbud i skolan skulle generera vissa tveksamheter hos mindre nogräknade skolbolag. Möjligheten att granska alla skolor är därför ett viktigt verktyg för att allt ska gå schysst till under övergångsperioden. Därför bör regeringen återkomma till riksdagen med förslag till lagstiftning som innebär att offentlighetsprincipen införs i fristående skolor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.10 Undantag från kravet på lärarlegitimation

Elevers rätt till utbildning förutsätter att skolan är tillgänglig för alla och att det finns välutbildade lärare och andra resurser som behövs för att ge utbildningen en god kvalitet. På alla skolor behövs kompetenta lärare som kan möta varje elevs behov i sin undervisning och som kan delta aktivt i den pedagogiska utvecklingen. Det råder stor brist på lärare och pedagoger i svenska förskolor, skolor och fritidshem. Bristen på behörig personal gör att det i praktiken är möjligt att som obehörig få jobba flera år i sträck på samma skola eller förskola. Vänsterpartiet är övertygat om att den som väljer att fortsätta att arbeta som lärarvikarie under flera år också har kapaciteten att klara av att ta en lärarexamen. Detsamma gäller även pedagoger inom förskolor och fritidshem. I dag saknas det dock tillräckliga incitament för många huvudmän att stötta sina vikarier och obehörig personal att läsa sig till en behörighet. Det går även att konstatera det faktum att många privatägda skolor har färre behöriga lärare eftersom det är billigare att ha obehöriga lärarvikarier. På så sätt kan de vinstdrivande koncernerna utöka sina vinstmarginaler och öka företagets värde inför en framtida försäljning. Vissa privata skolkoncerner får dessutom undantag i lagstiftningen gällande kravet på lärarlegitimation eftersom de bedriver en stor del av undervisningen på engelska och den som undervisar på ett annat språk än svenska inte behöver ha lärarlegitimation. Även Waldorfskolorna har ett undantag från kravet på lärarlegitimation. Där pekade Skolinspektionen i sin granskning från 2022 specifikt ut att bristen på behörig personal

med legitimation gör att skolorna misslyckas med att leva upp till läroplanens krav på utbildningens innehåll och kvalitet. Detta är något som måste förändras. Alla friskolor bör följa den läroplan som gäller för alla andra skolor i Sverige och de ska dessutom inte få undantag gällande lärarlegitimation.

Regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att de undantag som gäller för vissa privata skolverksamheter avseende kravet på lärarlegitimation tas bort. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.11 Rätt till läromedel som håller en hög kvalitet

Digitaliseringen är på snabb framväxt, även inom undervisningen. Vänsterpartiet stödjer en mer digitaliserad skola men det innebär inte att traditionella läroböcker och andra läromedel har spelat ut sin roll och kan väljas bort. Det är av yttersta vikt att boken har sin givna plats även i dagens undervisning och att elever och lärare har tillgång till sakliga och allsidiga läromedel. Nedskärningarna inom grundskolan har lett till en sämre tillgång till aktuella, allsidiga och objektiva läroböcker och andra läromedel. Läromedelsutredningen (SOU 2021:70) konstaterade 2021 att alltför många elever saknar tillgång till läromedel, särskilt läroböcker. Utredningen lade fram en rad förslag på lagskärpningar och andra insatser för att garantera elevers tillgång till läromedel. Regeringen bör därför återkomma till riksdagen med lagförslag baserade på läromedelsutredningens förslag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.12 Praxis kring bedömning av svenska som andraspråk

Både Skolinspektionen och Skolverket har lyft fram att det finns brister när det gäller praxis kring bedömningen av om en elev ska läsa svenska som andraspråk. Det är rektorn som ska besluta att en elev som tillhör målgruppen och som är i behov av det ska ges undervisning i svenska som andraspråk. Bedömningen av elevens behov av ämnet ska utgå från vad som bäst gagnar elevens språk- och kunskapsutveckling. I en rapport från 2020 där Skolinspektionen har granskat 30 skolor konstaterar de att endast 8 av skolorna gör bedömningar av hög kvalitet. På ett par skolor har Skolinspektionen exempelvis kunnat se att skolorna gör schablonmässiga bedömningar utifrån elevernas bakgrund i stället för att bedöma om varje enskild elev har behov av ämnet för sin språkutveckling. I dessa skolor är utgångspunkten att om en elev tillhör någon av de tre målgrupper som listas i förordningen så ska eleven automatiskt läsa ämnet – oavsett elevens behov av ämnet. Skolinspektionen konstaterar även att när en bedömning väl gjorts av vilket ämne en elev ska läsa – svenska eller svenska som andraspråk – så kvarstår den bedömningen som regel under hela grundskoletiden. Vidare konstaterar Skolinspektionen att det är vanligare att pojkar än flickor läser Svenska som andraspråk men att skolorna inte har reflekterat över den ojämna könsbalansen.

Problemen med hanteringen av Svenska som andra språk är många och flera år av nedskärningar och färre behöriga lärare har lett till att kvaliteten har sjunkit. Därtill kommer problemen med bedömning av vilka som ska gå på SVA. Det bör därför tillsättas en utredning om Svenska som andra språk (SVA) i syfte att öka likvärdigheten och jämlikheten i bedömningen av vilka som ska omfattas av ämnet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Marknadiseringen av komvux

Precis som inom den ordinarie skolan är det en förutsättning för ett riktigt bra skolsystem att vuxenutbildningen fokuserar på det viktigaste. Kvaliteten och behoven ska alltid komma i första rummet, inte möjligheten att berika sig på verksamheten. Då är det viktigt att det finns behöriga lärare så att alla studerande får det stöd som de behöver för att klara utbildningen. Detta får inte prioriteras ned för att skapa vinstutdelning till ägarna. Vänsterpartiet anser att målet med all utbildning ska vara att ge de studerande den bästa kunskapen – därför måste marknadsanpassningen stoppas.

Även om verksamheten inom vuxenutbildningen på många sätt liknar den inom grundskolan och gymnasieskolan så yttrar sig marknadslogiken ibland på andra sätt. Sparandet på personal och slimmandet av organisationen är detsamma. Men inom vuxenutbildningen finns inte samma förväntan på att heltidsstudier ska betyda att man är på plats hela tiden. På så sätt kan man spara in på lokaler och personal. Skulle den studerande sedan inte klara av den stora mängden självstudier går det att omregistrera hen för att få nya pengar från kommunen för att erbjuda samma undermåliga utbildning en gång till.

Våren 2017 presenterade Lärarnas Riksförbund en undersökning gjord bland vuxenutbildningslärare som visade att många lärare måste undervisa fler kurser på kortare tid. Det var nästan 40 procent av lärarna som hade fått ökad undervisningstid under de senaste tre åren. Samtidigt uppger nästintill 40 procent av lärarna att de inte får ett rimligt antal undervisningstimmar i sitt ämne i förhållande till de mål som de studerande ska uppnå under kursen.

Verksamma inom vuxenutbildningen pekar på att den marknadsanpassning som skett gör att kostnaderna har pressats på ett sätt som försämrat kvaliteten inom vuxenutbildningen även där den fortfarande bedrivs i kommunal regi eftersom de tvingas att konkurrera med billigare privata verksamheter.

Marknadsanpassningen innebär också ett resursslöseri när vinster plockas ut från den skolpeng som egentligen är till för undervisningen. Om skolan nu byggt upp ett stort system för kontroll och granskning så är det motsatsen som kännetecknar vuxenutbildningen, avsaknaden av kontroll och granskning.

Skattemedel ska enbart kunna användas till den verksamhet som de är avsedda för, och det ska inte finnas incitament att bedriva verksamheten på något annat sätt eller med andra mål än alla studerandes lika rätt till kunskap. För en likvärdig utbildning behövs ett slut på vinstintresset och marknadslogiken inom vuxenutbildningen.

5.1 Kostnaden för läromedel

För Vänsterpartiet är det viktigt att alla människor har rätt till flera chanser och likvärdiga möjligheter till utbildning. Inköpen av kurslitteratur är en stor ekonomisk börda för många studerande. Att den som studerar måste köpa sin egen kurslitteratur kan ses som ett avsteg från principen om avgiftsfrihet för utbildningen. För den som läser samma utbildning under tonåren kostar det ingenting. Samtidigt kan det ibland också vara problem med att få tag på vissa böcker när de säljer slut i bokhandeln. Biblioteken köper förstås inte heller in tillräckligt många exemplar av varje bok för att de ska räcka till alla. Om huvudmännen köper in böcker underlättar det även för lärarnas planering eftersom de vet vilken bok de kommer att arbeta med de närmaste åren i stället för att de behöver anpassa sig efter bokförlagens nycker. Vi välkomnar att

Läromedelsutredningen (SOU 2021:70) föreslår fri kurslitteratur på grundvux men det räcker inte.

Regeringen bör utreda om det kan ställas krav på att all utbildning som omfattas av skollagen ska tillhandahålla kurslitteratur kostnadsfritt. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2 Distansstudier

Allt fler inom kommunal vuxenutbildning studerar på distans. Skolverket beskriver i sin lägesbedömning för 2017 att andelen distansstuderande under 15 år ökat från några enstaka procent till 24 procent. Distansutbildningar är ofta sammankopplade med att det sparas in på personal och lokaler. Skolinspektionen pekar i en undersökning från 2015 på att de som erbjuder distansutbildningar ofta ställer höga krav på studiedisciplin hos de studerande, medan möjligheten till lärarstöd brister.

Andelen som gör avbrott i sina studier är stor, men det finns väldigt lite information och underlag om orsakerna. Göteborgs kommun har gjort en uppföljning av orsakerna till att vuxenstuderande hoppat av och har kunnat konstatera att utbildningens organisering är en vanlig orsak.

Vänsterpartiet ser positivt på de möjligheter som distansstudier erbjuder för många, men när det kombineras med vinstjakt och marknadsanpassning blir det i stället en del av ett systemfel. För att distansstudier ska fungera och finnas där för de studerande som behöver den typen av flexibilitet krävs det ett ordentligt regelverk som reglerar rätten till undervisningstid och lärarstöd och skyddar de studerandes intressen.

Regeringen bör utreda regelverken kring distansutbildningar inom vuxenutbildningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Pedagogisk omsorg

Syftet med inrättandet av pedagogisk omsorg var att öppna för olika former av barnomsorg med offentlig finansiering. Pedagogisk omsorg är inte en skolform och det finns inga krav på att verksamheten följer läroplanen eller har utbildad personal. Den marknad som har vuxit fram inom pedagogisk omsorg är problematisk då den svaga regleringen gör det enkelt att tjäna pengar på låg kvalitet. Kommunerna har svårt att ställa krav och följa upp verksamheten eftersom lagen är svag och otydlig.

Vänsterpartiet anser att behovet av flexibla barnomsorgsformer som dagbarnvårdare inte ska kunna utnyttjas för att starta och bedriva mycket lönsam barnomsorgsverksamhet av tveksam kvalitet. Därför måste möjligheten att bedriva pedagogisk omsorg i bolagsform avskaffas. Utöver detta vill vi se en tydligare lagstiftning avseende kvalitetskrav för pedagogisk omsorg.

Regeringen bör återkomma med förslag som innebär att möjligheten att bedriva pedagogisk omsorg i bolagsform avskaffas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Fritidshem med hög pedagogisk kvalitet

Fritidshemmen är en del av en samlad skoldag och ska därför hålla lika hög kvalitet som skolan. Många barn börjar och slutar sin dag på fritidshemmet. Tyvärr vistas många av dem i en torftig och osäker miljö eftersom grupperna är för stora och personalen för få för att en meningsfull verksamhet ska kunna erbjudas. En satsning på ökad personaltäthet i fritidshemmen är helt nödvändig för att förbättra arbetsmiljön för både anställda och barn. Det skulle förbättra möjligheterna att bedriva en meningsfull verksamhet med hög pedagogisk kvalitet.

År 1990 var det i genomsnitt 8,3 barn per årsarbetare i fritidshemmen. Läsåret 2021/22 var antalet barn per årsarbetare mer än dubbelt så stort: 20,6. Enligt Skolverket är personal med pedagogisk högskoleexamen mycket vanligare i kommunala fritidshem än i fristående, 39 procent jämfört med 19 procent hösten 2021. I dag saknas dock riktmärken för hur stora grupper som är rimliga och hur mycket personal som bör finnas. I dag finns rekommendationer gällande gruppstorlek och personaltäthet i förskolan. Vi anser att sådana rekommendationer också bör finnas när det gäller fritidshemmen.

Regeringen bör ge Skolverket i uppdrag att ta fram rekommendationer för gruppernas storlek och personaltäthet i fritidshemmen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Nooshi Dadgostar (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Ida Gabrielsson (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Tony Haddou (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)

Jessica Wetterling (V)

Daniel Riazat (V)